

YENİ EKONOMİ KAVRAMI ve YENİ MUHASEBE ANLAYIŞI

Dr. Kadir GÜRDAL*

ÖZET

İşletme hakkındaki bilgileri işletme ile ilgili çevrelere aktarmanın bir aracı olan muhasebenin, yeni ekonomi kavramı kapsamında ortaya çıkan gelişmeleri izleyemediğine ve ilgililere sunulan bilgilerin yetersiz kaldığına ilişkin görüşler bulunmaktadır. Bu sorunun giderilmesine yönelik çalışmalarda; yeni bir muhasebe sisteminin oluşturulması, yeni performans değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesi ve maddi olmayan varlıkların muhasebeleştirilmesinde yeni ilkelerin kabul edilmesi olarak temel üç görüş ön plana çıkmaktadır. Bu görüşlerin haklı gerekçeleri bulunmakla birlikte ciddi sorunları da vardır. Bu nedenle, yönetim muhasebesi amacıyla kullanılabilen bu önerilerin finansal muhasebe amaçları için kullanılmaları uygun değildir. Finansal muhasebenin yaşadığı sorunları gidermenin yolu, mevcut muhasebe ilkelerine uygun olarak raporlamaya devam edilmesi; bununla birlikte işletmelerin gerekli bilgileri kamuoyuna gönüllü olarak açıklamalarının teşvik edilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Ekonomi, Yeni Muhasebe.

ABSTRACT

There are a lot of articles, studies and special reports that discuss the effects of new economy on financial accounting. There are three main proposals aiming to find solutions to the problems occurred about financial reporting: A new accounting model, using new performance metrics, using new recognizing principles for intangible assets. All these proposals have good ideas but there are also some problems. They are useful for managerial accounting but not for financial reporting. The most appropriate method to communicate the information about the businesses to the decision makers is voluntary disclosure.

Key Words: New Economy, New Accounting.

* A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü
e-posta: kgurdal@politics.ankara.edu.tr

1- GİRİŞ

Son yıllarda yeni ekonomi, entelektüel sermaye, insangücü sermayesi, bilgi yönetimi, maddi olmayan duran varlıklar gibi konularda çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarla, ekonomideki hızlı değişimin muhasebeye etkilerinin incelenmesi amaçlanmış, ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunların giderilmesine yönelik öneriler tartışılmıştır.

Konuyla ilgili çalışmalarda yapılan değerlendirmeler genellikle iki noktada ortaktır: Birincisi, yeni ekonomik ortamın 30-40 yıl öncesine göre çok farklı olduğu; ikincisi, geleneksel finansal tabloların yeni ekonominin belirleyici unsurlarını barındırmadığıdır. Muhasebe meslek kuruluşları, muhasebe standartlarını belirleyen kuruluşlar, akademisyenler ve ilgili diğer çevreler bu konularla ilgili çalışmalar ve raporlar hazırlamışlardır ancak finansal raporlamada önemli bir değişiklik yapılması söz konusu olmamıştır.

Finansal raporlarla ilgili olarak; işletmeler, finansal raporlarla yayınlanan bilgileri kullananlar, muhasebe standartlarını belirleyenler ve ilgili düzenleyici kuruluşlar açısından gündeme getirilen en önemli sorun, işletmelerin pazar değerleri ile defter değerleri arasındaki farklılığın en iyi şekilde nasıl açıklanacağıdır. Nitekim yeni ekonomi anlayışının getirdiği bir sonuç; finansal tablolardan yararlanılarak hesaplanan işletmenin defter değerinin, işletmelerin pazardaki değerinden önemli ölçüde farklı olmasıdır. Bu farklılığın genellikle maddi olmayan varlıklar kavramı ile açıklandığı da bir gerçektir. Bununla birlikte konunun sadece maddi olmayan varlıklarla açıklanması, finansal bilgi kullanıcıları açısından yeterli değildir. Konunun daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi gerekir.

İşletmelerin menkul kıymet borsalarında işlem gören hisse senetlerinin pazar değeri ile

muhasebe defter değerleri karşılaştırıldığında genellikle birbirinden farklı tutarlarla karşılaşılır. Bu farklılığın nedenleri çeşitli şekillerde belirlenebilir. Örneğin muhasebe defter değeri, varlık ve yükümlülüklerin piyasa değerlerinin muhasebe değerlerinden farklı olması, varlık ve yükümlülük niteliği taşıyan ancak bilançoda bu şekilde yer almayan unsurlar (işletme içindeki araştırma ve geliştirme -AR-GE- çalışmaları sonucu geliştirilen patentler gibi), varlık ve yükümlülük tanımına uymadığı için bilançoya alınmayan unsurlar (çalışanların nitelikleri gibi), işletmenin geleceğe yönelik planları, olanakları ve karşılaşılabileceği işletme riskleri, pazardaki psikoloji, spekülasyon hareketleri vb. unsurlar, pazar değerinin belirlenmesinde etkilidir.

Muhasebeden beklenen; finansal tabloların, varlık ve yükümlülük tanımına giren tüm unsurları kapsamaması ve bunlarla ilgili kararların alınmasına yardımcı olacak bilgileri sağlamasıdır. Finansal tablolar dışındaki işletme raporları da, işletme değerini belirleyen diğer bilgi ve ölçüler hakkında bilgi sağlamalıdır.

Bu çalışmada, yeni ekonomi kavramına bağlı olarak ortaya çıkan "yeni muhasebe" anlayışı incelenmeye çalışılmaktadır. Yeni ekonomi anlayışının muhasebe kuramında ve uygulamalarında değişiklik gerektirip gerektirmediği, yaşanan sorunların nasıl aşılabileceği konularında öne çıkan eğilimler ana hatlarıyla açıklanmaya çalışılmaktadır.

2. YENİ EKONOMİ KAVRAMI

Bilgisayar teknolojisinin hızlı gelişiminin bir sonucu olarak önce elektronik ticaret (e-commerce), daha sonra elektronik işletme (e-business) kavramlarıyla ortaya çıkan yeni anlayış, kaçınılmaz olarak tüm işletmecilik fonksiyonlarını etkilemiştir. Bununla birlikte bu kavramların, günümüz yeni ekonomi kavramını tam anlamıyla yansıtmadığı da bir gerçektir. Nitekim yeni ekonomi kavramı, ekonomik işlerin ve

bunlara ilişkin işlemlerin anında (online olarak) gerçekleştirilmesinden çok daha geniş bir anlam taşımaktadır. Bilgi, entelektüel sermaye, internet, maddi olmayan varlıklar, yeni organizasyon yapıları, network (şebeke-ağ), küreselleşme gibi kavramlarla da açıklanan yeni ekonomi; eski ve ulusal tabanlı ekonomiden, farklı pazar ve endüstri yapılarıyla büyüyen küresel yeni ekonomiye dönüşümü ifade etmektedir.

Yeni ekonominin en önemli etkileri; aynı amaca yönelmiş farklı birimlerin eşgüdümünü sağlamak ve bilgi toplamak için katlanılan maliyetin, ki bu maliyet etkileşim maliyetleri (interaction costs) olarak ifade edilmektedir¹, azaltılması ve iş yapmak için engel oluşturan coğrafik ve endüstriyel sınırların azalması olarak ortaya çıkmaktadır. Yeni ekonominin ortaya çıkışına kadar, etkileşim maliyetlerinin büyük tutarlara ulaştığı bilinmektedir. Toplam maliyetlerin mal ve hizmet üretiminde %50'ye yakınının, madencilik alanında %30-40'ının etkileşim maliyetlerinden oluştuğu, bu maliyetlerin finansal kuruluşlar için toplam maliyetlerin zaman zaman %60-70'ine ulaştığı da belirtilmektedir². Bu açıdan bakıldığında yeni ekonomi, emek ve sermaye verimliliğinin artırılmasında işletmelere geniş olanaklar sağlayan bir devrim olarak kabul edilebilmektedir.

Bununla birlikte küresel yeni ekonomideki ekonomik büyümenin anahtarı olarak sadece daha iyi ve ucuz bilgi ve iletişim teknolojisini görmek yanlıştır. Ekonomik büyüme ve verimlilik oranlarındaki artış; pek çok kişide, işletmelerin daha etkin çalışmaları ve tüketicilere yeni mal ve hizmetler sunmalarına yardımcı olmak üzere teknoloji yatırımlarına yöneldikleri izlenimini uyandırmaktadır. Verimlilikteki önemli artışın belli bir kısmının bilgi ve iletişim teknolo-

jisi ile açıklanabildiği, gelişen kavram ve işletme süreçleri ile birlikte normal işletme faaliyetlerindeki gelişimin ve yeniliklerin, dijital yeniliklere göre daha fazla katkı sağladığı da öne sürülmektedir.

2.1. Yeni Ekonomi Kavramının Ortaya Çıkmasına Yol Açan Temel Unsurlar

Küresel olarak etkileşim maliyetlerinin azaltılmasında etkili olan temel dört küresel güçten söz etmek mümkündür: Teknolojik değişim, sermaye hareketliliğinin artması, ortak standartların geliştirilmesi ve yasal düzenlemelerin gevşetilmesi.

Teknolojik Değişim ve Gelişim (Dijitalleşme): Bilgi ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişim, değişimdeki temel etkenlerden biridir. Teknolojideki gelişmeye bağlı olarak bilgi aktarım hızının ve bu işlemin maliyetinin sürekli olarak düşmesi sözkonusudur.

Sermaye Hareketliliğinin Artması: Uluslararası sermayenin artması, işletmeleri ulusal bankalardan ve kaynaklardan yararlanarak finansman sağlama zorunluluğundan kurtarmıştır. Dünya genelinde sermaye piyasalarının gelişmesi ve uluslararası yatırımlara açılması, dış piyasalardan da uygun koşullarla sermaye sağlama olanağını ortaya çıkarmıştır. Yabancı borsalarda hisse senedi ihracı, yabancı piyasalarda tahvil ihracı gibi işlemler bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Ortak Standartların Geliştirilmesi: Ortak teknik standartların (Windows işletim sistemi, HTML gibi), ortak para birimlerinin (ABD doları, Euro gibi), ortak eğitim standartlarının (lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında akreditasyon gibi), ortak dillerin (İngilizce gibi)

1 THE MALAYSIAN BUSINESS, "The New Economy – More Than Just Dotcoms", *The Malaysian Business*, 16/05/2001, <http://web9.epnet.com>

2 a.k.

vb.lerinin kullanılması da dünya genelinde bir ortak pazarın oluşmasına katkıda bulunmaktadır

Rahatlatıcı Mevzuat Düzenlemelerinin (Deregulasyon) Artması: Ülkelerin mevzuatlarında yapılan düzenlemelerle ticaretin önündeki ekonomik ve yasal engellerin kaldırılması ve özelleştirmeye birlikte, ulusal ekonomiler uluslararası ticarete daha açık bir konuma gelmişlerdir. Üretim sistemlerinin uluslararası nitelik kazanması da ülkeler arasındaki ticari engellerin kaldırılmasında etkin olmuştur

2.2. Eski Ekonomi Düşüncesinden Yeni Ekonomi Düşüncesine Dönüşüm

Yeni ekonominin etkileri toplumun tüm kesimlerinde hissedilmektedir. Hükümetler, ekonomik gelişimle ilgili planlarını yeniden yaparken, aynı zamanda işsizlik ve sosyal baskılara çözüm arayışlarına girmektedirler. İşletmeler, pazarlardaki konumlarını gözden geçirerek organizasyon yapılarını, üretim sistemlerini yeniden planlamakta, yeni üretim teknikleri ve teknolojilerini uygulamak yoluna gitmektedirler. Bireyler ise, özellikle iş ortamındaki gelişmelere ayak uydurabilmek için kişisel niteliklerini geliştirme yoluna gitmektedirler. Eski ekonomiden yeni ekonomiye geçişin temel özellikleri olarak şu unsurlar göze çarpmaktadır:

- Maddi olmayan varlıklar, yeni ekonomide çok önemlidir. Eski ekonomi işletmeleri genellikle maddi duran varlıklara dayalı olarak çalışan işletmelerdir. Bu işletmelerin üretim çıktıları da maddi varlıklardır. Yeni ekonomi işletmeleri ise daha az maddi duran varlık kullanan ancak maddi olmayan varlıkları büyük önem taşıyan işletmelerdir. Bu işletmelerin ekonomik ve üretim güçleri, entelektüel ve hizmet yeteneklerinde yatmaktadır. Örneğin 1998'de yayınlanan bir rapora göre; işletmelerin elde ettikleri gelir-

lerin %50-90 arasındaki bir bölümü fiziksel varlıkların değil, entelektüel sermayenin yönetilmesi ile elde edilmektedir³. Marka, entelektüel sermaye, iyi ilişkiler ve anlaşmalar müşteri kapma yarışında işletmelere kaynak sağlarken, aynı zamanda öncelikli olarak pazardan pay kapma olanağı da doğurmaktadır. Bu maddi olmayan unsurlar işletmelere dünya çapında bir özellik ve uzmanlaşma kazandırması yanında, düşük marjinal maliyetle göreceli olarak çok büyük getiri de sağlamaktadır. Bununla birlikte maddi olmayan varlıklar açısından çok zengin olan pek çok şirket, bunları tanımlama ve kullanma gücüne sahip değildir.

- Uzmanlaşma artmaktadır. Değer zincirlerinin parçalara ayrılması, uzmanlaşmaya ve network etkilerinden yararlanmaya olanak sağlamaktadır. Etkileşim maliyetlerinin düşmesi, daha önce entegre olmuş değer zincirlerinin birbirlerinden ayrılmalarını sağlamıştır. Yeni ekonomiyle ortaya çıkan işletmeler ise, başarılı olmak konusunda uzmanlığa eski şirketlerden daha yatkındırlar. Bir maddi olmayan varlık olarak da değerlendirilebilen uzmanlık, yeni ekonomide kazanmak için hareket noktası ve zaman zaman da anahtar kavramdır.

- Pazarlar, işletme içinde gerçekleştirilen operasyonel gelişmeler yerine yeni iş alanlarını ödüllendirmektedir. Başka bir deyişle yeni ekonominin gerektirdiği değişikliklerin mevcut iş kollarındaki gelişmeler yerine, yeni işkollarının ortaya çıkmasıyla karşılanması söz konusudur.

- Bilgiye ve teknolojiye yatırım artmaktadır. Yeni ekonomide işletmeler, maddi duran varlıklara yatırım yaparak büyüme yerine, bilgiye, teknolojiye ve insangücüne yatırım yaparak büyüme yolunu seçmektedirler. İngilizce'de "going asset light" olarak da ifade edilen bu yaklaşım, maddi olmayan varlıkların öneminin

3 IFAC Financial and Management Accounting Committee, *The Measurement and Management of Intellectual Capital*, 1998, s. 2.

artmasında da kendini göstermektedir. Dünya genelindeki en büyük şirketler arasında sayılan pek çok üretim şirketi, pazar paylarını arttırmak için bu şekilde büyüme yolunu izlemektedir. Büyük üretim şirketlerinin üretim faaliyetlerini taşeron şirketlere bırakarak birer tasarım ve pazarlama şirketine dönmeleri, şirketlerin pazarlarda rekabet gücünün korunması açısından önem kazanmaktadır.⁴

- Küçük ülkeler büyük küresel şirketlere sahip olabilmektedirler. Gerekli girişim gücüne ve iş yapabilme yeteneğine sahip olan pek çok küçük işletme, kendi faaliyet alanında sözsahibi olabilmektedir. ABD şirketleri, en büyük 150 şirketin faaliyet gösterdiği alanların 74'ünde lider konumdadır Aynı konumda olan Japon şirketi sayısı ise 16'dır Bununla birlikte, küçük ülkelerin şirketleri de çeşitli alanlarda en büyük şirket konumuna gelebilmektedir. Örneğin Hollanda ve İsviçre'nin 6'şar şirketi, Hong Kong'un 2 şirketi ve Finlandiya'nın bir şirketi küresel pazarlar dikkate alındığında pazar lideri konumundadır.⁵

Özetle; küresel yeni ekonomi sadece dot.com şirketleri olarak adlandırılan ve sadece internet üzerinden faaliyette bulunan şirketler, elektronik işletmecilik veya internet değildir. Yeni ekonomi; düzenlemelerin liberalleşmesi, sermayenin artan hareketliliği, dijitalleşme ve uluslararası standartların uyarlanması gibi dört temel gücün bir birleşimidir. Bu dört güç, işletmelerin önündeki pek çok engelin ortadan kaldırılmasını ve etkileşim maliyetlerinin önemli ölçüde azaltılmasını sağlamaktadır Bu nedenle; çok farklı pazar ve endüstri yapıları olan bir iş

dünyasına dönüşüm yaşanmaktadır Teknoloji ağırlıklı şirketlerin hisse senetlerinin değerlerin de son yıllarda yaşanan düşüş, bu dönüşümü değiştirmemektedir. Başka bir deyişle oyun, küresel yeni ekonominin kurallarına göre oynamaya devam etmektedir.

3. MUHASEBENİN GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Muhasebe; tamamen veya kısmen finansal nitelik taşıyan ve para ile ifade edilebilen işlemlere ilişkin anlamlı ve güvenilir bilgileri sağlayacak biçimde verilerin ilgili kaynaklardan toplanması, doğruluklarının saptanması, kayde dilmesi, sınıflandırılması, raporlar halinde sunulması, analiz ve yorumlanmasıdır⁶ İşletme ile ilgili çevrelere gereksinim duyulan bilgileri sunmak amacını taşıyan muhasebe, tanımdan da çıkarılabilen fonksiyonları gerçekleştirerek verileri bilgiye dönüştürmektedir. Bu niteliği itibarıyla muhasebe, bir bilgi sistemi olarak tanımlanmaktadır⁷ Muhasebe bilgi sisteminin etkin çalışması, üretilen bilgileri kullananlar açısından önemlidir. Kararların bu bilgilere göre alınması; bu bilgilerin doğru, güvenilir, şeffaf, geleceğe dönük ve karşılaştırılabilir olmasını ve zamanında sunulmasını gerektirir⁸

Yeni ekonominin muhasebeye etkileri, günümüzde üretilen bilgilerin bu özellikleri taşıyıp taşımadığı konusundaki tartışmaların temel nedenlerindendir

Teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler buna bağlı olarak artan belirsizlik, işletmelerin değerlerinin belirlenmesinde maddi duran varlıklardan çok maddi olmayan varlıkların belirleyici

4 Selçuk USLU, "Muhasebe Tekniğinde Gelişmeler", XVII. Türkiye Muhasebe Kongresi Bildiri Kitabı, TÜRMOB Yayınları-199, Ankara, 2003, s. 169.

5 THE MALAYSIAN BUSINESS, a.g.k.

6 Yüksel Koç YALKIN, Genel Muhasebe, Turhan Kitabevi, 12. Bası, Ankara, 2001, s. 1.

7 Melih ERDOĞAN, "Teknolojik Gelişmelerin Muhasebe ve Muhasebe Eğitime Etkileri", Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt:2, Sayı:4, Aralık 2000, s. 114.

8 Abbas Ali MIRZA, Corporate Governance Financial Disclosures, 19th Session of ISAR, UNCTAD, Geneva, 25-27 September 2002, s. 3.

ci olması ve pek çok konuda (ekonomik, yasal düzenlemeler, üretici-tüketici, üretici-tedarikçi, üretici-rakip üretici) sınırların kalkması yeni ekonominin en belirgin özelliklerindendir.

Bu özelliklerle birlikte artan rekabet, ayakta kalmak zorunda olan işletmelerde önemli değişiklikleri zorunlu kılmıştır. İşletmelerin organizasyon ve yönetim yapıları, yaptıkları işler ve geliştirdikleri mamuller, karşılaşılan riskleri yönetme şekilleri, diğer işletmelerle olan ilişkileri bu değişimden payını almıştır. Müşteriye dönük kararlar alınması, merkezîyetçi yönetimlerden vazgeçilmesi, temel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için gerekli sürelerin azaltılması, tedarikçilerle, müşterilerle ve hatta rakiplerle birleşmelere gidilmesi, pazar paylarını koruyup varlıklarını sürdüren işletmelerin temel özellikleri arasında sayılmaktadır.

Artan rekabet ve işletmelerde yaşanan bu gelişmeler, işletmelerin bilgi sistemlerinde de değişiklikler yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu sistemler kullanılarak, uzun dönemde işletmelerin rekabet gücünün korunması ve artırılması amacıyla da yararlanılacak bilgilerin, kullanıcıların gereksinimlerini de karşılaması temel ilkedir. Bu nedenlerle; raporlanacak bilgilerin,

- yönetimin planlarını, karşılaşılabilecek fırsatları ve riskleri de içerecek şekilde geleceğe dönük olması,

- önemli işletme faaliyetlerinin nasıl gerçekleştirildiğini gösteren finansal olmayan ölçütleri de içerecek şekilde, uzun dönemde değer katacak etkenlere odaklanması gerekmektedir.

Bu özellikleri taşıyan yeni ekonomi bilgisi, 500 yılı aşkın bir süredir varolan ve gelişimi-

ni sürdüren muhasebe için de bazı konuların sorgulanması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan bakıldığında, gelişen ve değişen ekonomide muhasebenin eksik ve başarısız kaldığı düşünülen temel üç konu bulunmaktadır.⁹

- Geleneksel finansal tablolar, genellikle geçmişe dönüktür ve işletmenin mevcut varlıkları ve yükümlülüklerinden değer oluşturma yeteneği üzerinde odaklanır. Bu nedenle, işletmenin geleceğe dönük olarak değer oluşturma gücünü taşıyan ve yansıtan yeni bir muhasebe anlayışına gereksinim vardır. Bu anlayış, mevcut finansal raporları destekleyici bir nitelik taşımalıdır.

- Yeni ekonomi, işletmelerde performans değerlemesi açısından sorunlara neden olmaktadır. İşletmelerin performanslarının değerlendirilmesinde en önemli araçlardan birisi finansal tablolardır. Bu tablolarda yer alan veya bu tablolardan türetilen kâr, verimlilik gibi finansal nitelik taşıyan ölçütler operasyonel planlama ve kontrol açısından yararlı olmakla birlikte, ayrıntılı planlar ve stratejik işletme yönetimi açısından yeterli değildir.¹⁰ Veri tabanları, kişisel bilgi birikimi, teknolojik altyapı, iletişim ağları, pazar bilgisi, marka değeri, dağıtım kanalları, esnek organizasyon yapıları gibi entelektüel sermaye unsurları ve maddi olmayan varlıklar yeni ekonomide işletmenin değerini belirleyen ölçütlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ancak bu unsurlar finansal tablolarda yer almamaktadır. Bu nedenle, işletmelerin ekonomik ve yönetsel performansının değerlendirilmesinde sorunlar yaşanmaktadır. Yatırımcıların, kredi kuruluşlarının ve diğer ilgili çevrelerin işletmeleri değerleyebilecekleri ve diğer işletmelerle karşılaştırabilecekleri ölçütler belirlenmelidir.

9 Wayne S. UPTON, "Business and Financial Reporting, Challenges from the New Economy", **FASB Special Report**, April 2001, s. 3.

10 Ülkü ERGUN, "Yönetimsel Performansın Geliştirilmesinde Yeni Yaklaşımlar: Mükemmellik Modeli ve Balanced Scorecard", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, Mart 2002, s. 4.

-Yeni ekonominin öne çıkan özelliklerinden birisi, maddi olmayan varlıkların öneminin artmasıdır. Mevcut finansal tablolar, bu varlıkları sadece işletme dışından alınırlarsa varlık olarak muhasebeleştirmeye olanak tanımaktadır. Muhasebe standartlarını belirleyen kuruluşların, işletme içinde oluşturulan maddi olmayan varlıkların tahakkukuna ve ölçülmesine yönelik ilkeler geliştirmesi gerekmektedir.

Bu üç görüşe zıt olarak ortaya çıkan görüşler ise, belirtilen eksiklikleri kabul etmekle birlikte finansal muhasebenin temel ilkelerinin değiştirilmemesi yönündedir. Buna göre; finansal raporlamada güdülen amaç açısından bakıldığında mevcut muhasebe ilkeleri yeterlidir. Belirtilen eksiklikler ve yanlışlıkların düzeltilmesi gereken yer finansal tablolar (özellikle bilanço) değildir. İşletme hakkında çeşitli değerlendirmeler yapabilmeleri için ilgili kişilere sunulacak ayrıntılı ve ek bilgiler bilanço dışında¹¹ sunulmalıdır. Bu unsurların finansal tablolar kapsamına alınması, bu tablolardan beklenen yararı arttırmanın aksine, objektifliği ortadan kaldırarak belirsizliğin artmasına neden olacaktır.¹²

Geleneksel muhasebe; varlık olarak öncelikle maddi varlıkları esas alan, ortaya çıkabilecek kazanç ile kayıplar arasındaki belirsizliği birbirine ters olarak ele alan (ortaya çıkabilecek olan kayıpları dikkate alırken, olası kazançları dikkate almamak) ve değer taşıyan pek çok olayı devre dışı bırakarak sadece yasal olarak gerçekleşen işlemler (satışlar, satın almalar, sermaye harcamaları, vb.) üzerinde odaklanan bir sis-

temdir. Bu nitelikleri nedeniyle geleneksel muhasebe, yeni ekonominin gereklerini karşılayamamakta, yöneticilerin ve yatırımcıların gereksinimlerine cevap verme açısından yeterli olmamaktadır. Örneğin S&P 500 içinde yer alan şirketlerin pazar değeri / defter değeri oranlarına bakıldığında ortalama oranın 6'yı aştığı görülmektedir.¹³ Bu oran; geleneksel muhasebeye göre, şirketlerin her 6 TL'lik pazar değerinin 5 TL'sinin düzenlenmiş bilançolara yansımaması anlamına gelmektedir. Aynı oran, yeni ekonomi işletmeleri olarak da ifade edilen, özellikle teknoloji ve iletişim alanında faaliyette bulunan işletmelerde ikili hatta üçlü hanelere ulaşmaktadır.

Son 15-20 yıldır yapılan ampirik çalışmalar, finansal bilgilerin yetersizliğini öne süren görüşleri kuvvetlendirmektedir. Bu araştırmalar, yeni ekonominin ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte hisse senedi fiyatlarıyla temel finansal değişkenler (örneğin getiriler, defter değerleri, nakit akımları gibi) arasında istatistiksel açıdan belirgin kopukluklar olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁴ Geleneksel muhasebenin neden olduğu bu durum, özellikle yatırımcıların alacakları kararlarda muhasebeye dayalı bilgilerin etkisini ve rolünü azaltmaktadır. İşletme yöneticileri de, genel kabul görmüş muhasebe ilkelere dayalı bilgiler yanında; işletmeye yatırılan tüm kaynakların alternatif maliyetlerini kapsayan kâr olarak tanımlanan ekonomik kârı ölçmeyi amaçlayan¹⁵ Ekonomik Katma Değer (EVA – Economic Value Added) veya farklı dengeli öl-

11 Bilanço dışı ifadesi ile ifade edilmek istenen, bu unsurların bilançoda rakamsal olarak yer almamasıdır. Bilanço, dipnotları ile bir bütündür. Belirtilen unsurlar, bilanço dipnotlarında ilgililere sunulabilir. Türkçe'ye bilanço dışı olarak yerleşen "off balance sheet" teriminin bu şekilde değerlendirilmesi gerekir.

12 John RUTLEDGE, "You're a Fool If You Buy into This", **Forbes ASAP**, April 1997.

13 Baruch LEV, "New Accounting for the New Economy", **Working Paper**, Stern School of Business, New York University, May 2000, s. 2.

14 Örnek iki araştırma için bakınız: Baruch LEV and Paul ZAROWIN, "The Boundaries of Financial Reporting and How to Extend Them", **Journal of Accounting Research**, Autumn 1999.

Lo BROWN and Lys BROWN, "Use of R2 in Accounting Research", **Journal of Accounting and Economics**, December 1999.

15 Orhan ÇELİK, "İşletmelerde Bir Performans Ölçütü Olarak Ekonomik Katma Değer (EKD) ve Türk Telekom A.Ş.'de Uygulanması", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, Mart 2002, s. 24.

çüm kartları (Balance Scorecard) gibi alternatif performans değerlendirme ölçülerini kullanma yoluna gitmektedirler.

Geleneksel muhasebeden kaynaklanan ve finansal raporlamada ortaya çıkan yetersizliklerin ve olumsuzlukların saptanmasına ve giderilmesine yönelik olarak çalışmalar da başlamış durumdadır. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC – International Federation of Accountants), Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB - International Accounting Standards Board), Avrupa Muhasebeciler Federasyonu (FEE - The European Federation of Accountants) ile dünya genelinde muhasebenin ve muhasebecilik mesleğinin geliştiği Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkelerde bu

amaçla çeşitli çalışma grupları oluşturulmuş ve önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Bu çalışmalarla, mevcut muhasebe anlayışında değişiklikler yapılması mı gerekeceği, yoksa yeni bir muhasebe sisteminin mi oluşturulması gerektiği konusunda ortaya atılan görüşler de tartışılmaktadır. Bu kapsamda; yeni bir muhasebe sisteminin geliştirilmesi, değerlendirme amacıyla yeni ölçütlerin kullanılması, maddi olmayan varlıkların muhasebeleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması gibi seçenekler gündeme gelmektedir. Yapılan tartışmalar arasında öne çıkan ve geniş çaplı araştırmalar olarak kabul edilen aşağıdaki çalışmalar sonunda ulaşılan sonuçlar ve önerilerde, değerlendirme açısından yeni ölçütlerin geliştirilmesi görüşü ağırlık kazanmaktadır.¹⁶

Araştırmayı Yapan Kuruluş	Yeni Model	Yeni Ölçütler	Maddi Olmayan Varlıklar
AICPA ¹⁷ -Finansal Raporlama Özel Komitesi		X	
FASB ¹⁸ -İşletme Raporlaması Araştırma Projesi		X	
CICA ¹⁹ -Kanada Performans Raporlama Girişimi	X	X	
Brookings Enstitüsü-Değerin ve Maddi Olmayan Kaynaklarının Anlaşılması		X	X
Danimarka Ticaret ve Endüstri Geliştirme Ajansı-Entelektüel Sermaye Hesapları		X	
Hollanda Ekonomik İlişkiler Bakanlığı-Maddi Olmayan Varlıklar, Bilgi İle İlgili Hesapların İzlenmesi		X	X
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı-OECD		X	
ICAEW ²⁰ -Yeni Ekonomi İçin Yeni Ölçüler		X	X

16 UPTON, a.g.k., s. 20.

17 AICPA: American Institute of Certified Public Accountants: Amerika Belgeli Muhasebe Uzmanları Kuruluşu

18 FASB: Financial Accounting Standards Board: Finansal Muhasebe Standartları Kurulu

19 CICA: Canadian Institute of Chartered Accountants: Kanada Belgeli Muhasebe Uzmanları Kuruluşu

20 ICAEW: Institute of Chartered Accountants in England & Wales.

Belirtilen "X" işareti, bu kuruluşların muhasebeye yaşanan sorunları nasıl ele aldıklarına ve çözümün ne şekilde gerçekleştirilebileceğine ilişkin düşüncelerini yansıtmaktadır. Bunlar içinde sadece CICA, mevcut muhasebe anlayışının yerini alabilecek veya onu tamamlayabilecek yeni bir model geliştirilebileceği görüşündedir. İlgili kuruluşların tamamı, işletmelerdeki finansal olmayan bilgilerin açıklanmasını sağlayacak yeni ölçütlerin belirlenmesi gerektiğini de belirtmektedirler. Bu araştırmalardan üçü ise; sorunların çözümünde, başta işletme içinde üretilenler olmak üzere, maddi olmayan varlıkların finansal tablolarla izlenmesini sağlayacak çalışmalarını gerekli görmektedir.

4. MUHASEBENİN YAŞADIĞI SORUNLARA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Bu görüşler ve çözüm önerileri, izleyen kısımlarda içerikleri ve eleştirilen yönleriyle ve ana hatlarıyla tartışılmaktadır.

4.1. Yeni Model Arayışları

Muhasebe politikalarını belirleyenler, genellikle, finansal analiz yapanlar ve kurumsal yatırımcılar gibi finansal tablo kullanıcılarının gereksinimlerini esas alarak gerekli politika değişikliklerini yaparlar. Bu durum, kullanıcıların değişim sürecine ve bilgi sistemlerinin oluşturulmasına katılımlarının sağlanması açısından olumludur. Bununla birlikte, kullanıcılardan alınan bilgilerin ve cevapların öncelikle kendi çıkarlarını gözetir tarzda olması ve zaman zaman önem verilmeden hazırlanmış olması, bu yaklaşımın olumsuz yönleri olarak ortaya çıkmaktadır. Daha da önemlisi, finansal tablo kullanıcıları, gereksinim duydukları konular hakkında genellikle de çok bilinçli değillerdir. Doğru ve zamanında yapılan buluşlar veya yenilikler, aslında tüketiciler ve bilgi kullanıcıları tarafından he-

nüz fark edilmeyen gereksinimlerin karşılanmasını sağlamaktadır.

Bu nedenlerle, yeni muhasebe anlayışının oluşturulmasına yönelik çalışmalarda; kullanıcılara dayalı bilgileri desteklemek ve tamamlamak üzere, yeni ekonominin gerektirdiği bilgi tabanlı işletmecilik modelinin uygulanıyor olması gereklidir.

4.1.1. Bilgi Tabanlı İşletme²¹

Başarılı bilgi tabanlı işletmeler; sistematik, dikkatlice planlanmış ve yönetilmiş bir yenileşme sürecinde gelişim gösterirler. Yenileşme sürecinin temel üç aşaması vardır: Keşfetme/Öğrenme, Uygulama ve Ticarileştirme.

Keşfetme/Öğrenme; hangi yeni mamulün, sürecin veya hizmetin geliştirileceğinin belirlenmesidir. Yenilikler, kimi zaman işletmelerin AR-GE birimleri tarafından sistematik bir çalışmanın sonucu olarak keşfedilir, kimi zaman ise işletme dışından elde edilir. Öğrenme, yenileşme sürecinde giderek daha fazla önem taşıyor duruma gelmektedir.

Uygulama, mamul ve hizmetlerin teknolojik fizibilitelerinin başarıya ulaştırılmasıdır. Marka ve patent olarak ilgili buluşun yasal haklarının alınması da bu aşamada ele alınmaktadır.

Teknolojik fizibilitenin varolması, ilgili buluşun ekonomik başarısı için gerekli olan ancak yeterli olmayan bir durumdur. İlgili buluşun en kısa sürede pazara sunulması ve sermaye maliyetinden daha yüksek bir kazanç elde edilmesi, yenileşme sürecinin başarısını artırır. Başka bir deyişle yenileşme sürecinin işletmeye getiri sağlaması, onun ticarileştirilmesi ile mümkündür.

Mevcut muhasebe kavramları ve stan-

21 Bu kavram, İngilizce'deki "knowledge-based enterprise" kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır.

dartları, işletmelerin ayakta kalabilmeleri ve başarılı olabilmeleri için gerekli olan bu yenileşme süreci ile ilgili bilgileri zamanında sunamamaktadır. Keşfetme/Öğrenme ile ilgili olarak yapılan yatırımlar finansal raporlarda yer almaktadır ancak çalışanların eğitimi, yazılım programları, web tabanlı sistemler gibi pek çok yatırım kalemi, yatırımcılara ayrı bir bilgi olarak sunulmamaktadır. Yenileşme zincirinin değer "doğuran/katan" aşaması olan mamul/hizmet üretimi veya alınan bir patent ise işlem tabanlı muhasebe tarafından kabul edilmemektedir. Muhasebe kayıtlarına yansıtılacak maliyetlerin ve gelirlerin ortaya çıktığı ticarileştirme aşamasında da, genellikle rakamlar toplu olarak raporlanmakta ve işletmenin yenileşme sürecinin etkinliğini değerlendirmeye yardımcı olacak girişimleri engellemektedir. Finansal tablo kullanıcılarının, yeni ekonomide ayakta kalmanın bir gereği olan ve yenileşme sürecinin temel parçalarından biri olan internet kullanımı ile ilgili başarısını finansal raporlardan çıkarması da mümkün değildir. Burada ifade edilen internet kullanımı, işletme dışıyla bağlantı kurmak ve işletme içinde ağ bağlantısı yoluyla iletişimi sağlamak olarak algılanmalıdır. Buluş sürecinin her aşamasında internet kullanımından sağlanan yararlar söz konusudur. Örneğin Keşfetme/Öğrenme aşamasında özellikle uluslararası şirketlerin farklı AR-GE birimleri tarafından yapılan çalışmaların ve elde edilen bilgi ve sonuçların paylaşılması; Uygulama aşamasında, aynı konuda çalışma yapan farklı işletmelerin bilgilerinden ve entelektüel sermayelerinden yararlanma, Ticarileştirme aşamasında elektronik ticaret yoluyla yeniliğin pazarlanması, bu yararları örnek verilebilir. İşletmenin internet ile ilişkisinin boyutu (örneğin toplam satışlar içinde elektronik ticaretten elde edilen gelirin oranı) ve bu faaliyetlerin kârlılığı hakkında bilgiler, bu bilgileri kullananlara su-

nulmalıdır. Yenileşme sürecinin etkilerinin zamanında ortaya konulmasındaki bu başarısızlık, finansal raporlardan elde edilen bilgilerden sağlanan yararların azalmasındaki en önemli nedenler arasında kabul edilmektedir²².

Yeni muhasebe için yeni bir modeli oluşturan bu üç aşamalı süreç, değer zinciri ölçüm kartı olarak ifade edilmektedir²³ ve muhasebede finansal olmayan ölçütlerin kullanımını gerektirmektedir. Modelde; çok fazla ayrıntı gerektiren çok sayıdaki ölçüt yerine, en fazla 10-12 ölçüt yeterli görülmekte; belirlenen ölçütlerin sayısal, standardize edilebilir ve kanıtlanabilir olması koşulları da vurgulanmaktadır.

4.1.2. Bilgi Tabanlı İşletmeler İçin Yeni Bir Muhasebe Modeli Önerisi

Başarılı bir bilgi tabanlı işletme modeli, yeni muhasebe anlayışının yapısının belirlenmesine de katkıda bulunmaktadır. Yeni muhasebe modeli önerisi 3 temel unsurdan oluşmaktadır: Geliştirilmiş muhasebe kavramları ve standartları; varlıkların ekonomik açıdan tanımlanmalarından hareketle oluşturulan finansal ve ekonomik sermaye; kaynaklar ve çıktılar arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmayı amaçlayan, finansal olmayan ölçüt matrisleri. Bu üç unsur, uyumlu bir bilgi yapısını oluşturmak üzere, kontrol bağlantılarıyla birbirlerine entegre olmuş iç içe daireler olarak ortaya çıkmaktadır.

4.1.2.1. Geliştirilmiş Muhasebe Kavramları ve Standartları

Muhasebenin temel kavramları, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve muhasebe standartları, pek çok açıdan gereksinimleri karşılamakla birlikte, yerine getirdiği rolde son 20-30 yılda önemli değişiklikler olmuştur. Muhasebe ilkeleri, dönem sonlarında yapılan amortis-

22 LEV, a.g.k., s. 8.

23 Bu kavram, İngilizce'deki "value chain scoreboard" kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır.

man ve karşılık ayırma, reeskont işlemleri gibi istisnalar dışında, geleneksel olarak, satışlar, satın almalar, faiz ödemeleri vb. yasal dayanağı olan işlemlerin muhasebeleştirilmesini öngörür. Yasal işlemlere dayalı bu tür bir muhasebe anlayışının en önemli gücü, objektif olarak bilgi sunulmasını sağlamasıdır. Zayıflığı ise; kararla ilgili bilgilerin gecikmesi ve kararı etkileme gücünün azalması, özellikle hızlı değişen ekonomik koşullara ayak uyduramamasıdır. Şirketlerin değeri ve performansı; başarılı bir buluş, bir pazarlama stratejisi, bir patent sözleşmesinin imzalanması gibi olaylardan önemli ölçüde etkilenebilmektedir. Bu tür olaylar ve bunlara bağlı değer değişimleri, bu değişimlerin kayıt edilebilir nitelik kazanmalarından çok daha önce gerçekleşmektedir. Benzer şekilde, muhasebe sistemi tarafından kısmen ve gecikmeli olarak yansıtılan işletme dışında gerçekleşen bazı olaylar da işletmelerin değerinde önemli değişikliklere neden olabilmektedir. İşlem tabanlı bu gecikmelerin ve maddi olmayan varlıkların yanlış yansıtılması, yöneticilere ve yatırımcılara eksik bilgi sunulmasındaki temel nedenlerdir.

Bununla birlikte geleneksel muhasebe, içsel ve dışsal kararların alınması açısından önemli bir geri besleme aracı olarak geleceğe dönük bilgi üretmeye devam etmektedir. Nitekim bilgiler düzenli olarak değerlendirilmekte ve yenilenmektedir. Örneğin geleceğe dönük gelir beklentilerine ilişkin tahminler yapılabilmesi, işletmenin gerçekleştirmiş gelirlerinin düzenli olarak açıklanması ile yakından ilgilidir; planların ve bütçelerin, muhasebe tarafından üretilmiş gerçekleştirmiş rakamlarla karşılaştırılması etkinliğin ölçülmesine yardımcı olmaktadır. Ancak; geri besleme sistemi olarak önemini koruyan muhasebenin, "yeni bilgi" üretme yeteneği azalmaktadır. Geri besleme ile yeni bilgi arasındaki

nüans da açıklanmalıdır. Geri besleme, zamanında üretilmiş bilgi sunabildiği ölçüde yeni bilgi de sunmuş olur. Ancak muhasebe bilgilerinin zamanında sunulma yeteneği giderek azalmaktadır.

Geleneksel muhasebe, çeşitli yöntemlerle daha anlamlı bilgiler üretebilir konuma getirilebilir. Bu değişiklikler, muhasebenin temel kavramları ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelelerinden çok, muhasebe standartlarında yapılacak değişikliklerden oluşmaktadır. Şirket birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde kullanılan çıkarların birleştirilmesi yönteminden vazgeçilmesi; örneğin bir yazılım programının geliştirilmesi amacıyla yapılan süreç içindeki AR-GE giderlerinin varlıklar arasına alınması, bu konuda yapılabilecek değişikliklere örnekleri oluşturmaktadır.²⁴

Nitekim bu amaçla gelişmiş ülkelerin muhasebe standartlarında ve uluslararası muhasebe standartlarında değişiklikler yapılmasına yönelik önemli çalışmalar sürdürülmektedir. Örneğin finansal tabloların sunumu, stoklar, muhasebe politikaları, bilanço tarihinden sonraki olaylar, maddi duran varlıklar, finansal kiralama işlemleri, kur değişim etkileri, konsolide ve bireysel finansal tablolar, iştirak yatırımları, pay başına kazançlar ile ilgili uluslararası muhasebe standartları gözden geçirilerek değişikliklere tabi tutulmuştur ve 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren yeni içerikleriyle yürürlüğe gireceklerdir.²⁵ Yapılan değişikliklerin tüm ülkeleri kapsayacak şekilde uygulanabilmesini sağlamak amacıyla da uluslararası muhasebe standartlarının ülke standartlarının yerini alması veya en azından ülke standartlarının uluslararası standartlarla uyumlu olmasının sağlanması amaçlanmaktadır.²⁶ Avrupa Birliği'nin, Türkiye, ABD, Avust-

24 LEV, a.g.k., s. 15.

25 Kadir GÜRDAL, "Muhasebe Dünyasından Haberler", **Muhasebe ve Denetime BAKIŞ**, Yıl: 4, Sayı: 11, Ocak 2004, s. 128.

26 FEE - The European Federation of Accountants, "The Role of Accounting and Auditing in Europe", **FEE Position Paper**, May 2002, s. 3-4.

ralya, İngiltere, Kanada, Yeni Zelanda vb. ülkelerin 2005 yılından itibaren uluslararası muhasebe standartlarının uygulanmasını kabul etmeleri²⁷ ve bu yönde çalışmalar yapmaları, bu amaca ulaşmak için atılmış önemli adımlardandır.

4.1.2.2. Ekonomik Varlık Tabanlı Muhasebe Sistemi

İktisat kuramına göre bir varlığın değeri, izleyen dönemlerde elde etmesi beklenen yararlar göre belirlenir. Benzer şekilde; bir borcun değeri, katlanılması beklenen fedakarlıklardır. Benzer varlık tanımları, bazı ülkelerin muhasebe standartlarına da yansımıştır. Örneğin ABD’de FASB tarafından yapılan düzenlemelere (Finansal Muhasebe Kavramları No: 6: Finansal Tabloların Unsurları, m. 25-28) göre "varlıklar; bir işletme tarafından yapılan işlemler ve olaylar sonucunda, gelecekte elde edilecek veya kontrol edilecek olası ekonomik yararlardır. Varlıklar, bir maliyete katlanılmadan elde edilebilirler, maddi olmayabilirler, işletme tarafından mal ve hizmet üretiminde ve dağıtımında kullanılabilirler. Tüm varlıkların ortak özelliği, hizmet potansiyelleri veya gelecekte ekonomik yarar sağlamalarıdır"

Bu varlıkların muhasebeleştirilmeleri ise, varlıkların belirtilen temel özellikleri gözardı edilerek varlıkları "güvenilirlik (reliability)" ve doğrulanabilirlik (verifiability)" ölçütleri arasına sıkıştırılmıştır. Finansal tablolarda gösterilebilmeleri için; varlığın, borcun veya bunlardaki değişikliğin işletmenin mülkiyetinde ve tutarlarının güvenilir (düzgün, doğrulanabilir ve tarafsız) olması gerekir. Güvenilirlik, varlıkların tahakkuk zamanını etkileyebilir. Bir varlık olarak ortaya çıkabilecek bir olayla ilgili ilk uygun bilgi, bazen kayıt yapılmasını engelleyecek kadar belirsiz olabilir. Başka bir deyişle, elde edilen

ilk bilgi; olayın etkilerinin varlık tanımının özel özelliklerini karşılayıp karşılamayacağı, etkilerin ölçülebilir olup olmayacağı gibi konularda yeterince açık olmayabilir ve bu belirsizliklerin çözümü için katlanılacak maliyet çok yüksek olabilir.

Varlıkların muhasebeleştirilmesindeki bu özellikler kabul edilebilir olmakla birlikte; kimi görüşlere göre, varlıklar için yeni bir anlayışın oluşturulması gerekmektedir. Yapılan yeni varlık tanımlarında, güvenilirliğe ve doğrulanabilirliğe yer verilmediği görülmektedir: "Varlık; işletmenin gelecekte elde edeceği yararlar için talepte bulunduğu (yasal bir gerekçeyle dayanması gerekmeyen) bir haktır. Bir borç ise, yararlar için katlanılan fedakarlıklardır"²⁸. Varlıklar ile giderler arasındaki ayrım ise çok belgindir. Giderden elde edilen yarar, ilgili muhasebe dönemi içinde elde edilir, sonraki dönemlerde yarar elde edilmesi söz konusu değildir. Varlıklar ise, kullanım ömürleri boyunca işletmeye yarar sağlarlar.

Bu model önerisi kapsamında işletme varlıklarının bilançolarda gerçek değerleriyle izlenmelerini sağlamak üzere üç unsur gözönünde bulundurulmalıdır:

1-Varlık Yatırımları: Maddi duran varlık yatırımları, AR-GE giderleri, marka ve patent alımı, teknoloji transferi gibi geleneksel varlık yatırımları bilanço kapsamına alınır

2-İşletme İçinde Oluşturulan Varlıklar: Diğer işletmelerde yaygın olarak kullanılmayan işletmeye özgü tasarımlar, bilgi sistemleri ve diğer yönetsel buluşlar bilanço kapsamına alınır. Özel insan kaynakları uygulamaları (çalışanların eğitiminde yararlanılan yöntem ve sistemler gibi) da, işletme içinde oluşturulan varlıklar ola-

27 Kadir GÜRDAL, "Muhasebe Dünyasından Haberler", *Muhasebe ve Denetime BAKIŞ*, Yıl: 3, Sayı: 8, Ocak 2003, s. 143-145.

28 LEV, a.g.k., s. 16.

rak nitelendirilebilmelerini sağlayacak yararlar üretebilmektedir. Yapısal sermaye²⁹ olarak da ifade edilebilen tüm bu varlıklar için ortak özellik; bir "işlem" gerçekleştirilmesine bağlı olarak varlıklar oluşturulduğunda, mülkiyet haklarında belirgin bir değişikliğin olmamasıdır. İçsel olarak oluşturulan bu varlıkların muhasebeleştirilme ilkelerinin kabul edilmesi, geleneksel muhasebe uygulamaları ile ilgili olarak ortaya çıkan uyumsuzlukların önemli ölçüde giderilmesine yardımcı olacaktır. Örneğin bir araba markasının yetkili satış bayiliğinin alınması işletme bilançosunda yer alırken, satışlarının önemli bir kısmını internet üzerinden yapan bir işletmenin kullandığı web tabanlı dağıtım sistemi varlık olarak kabul edilmemektedir.

3-İşletme Dışında Oluşturulan Varlıklar: Özellikle devletin veya hukuksal faaliyetlerin ve önemli teknolojik değişikliklerin etkisiyle oluşan varlıklar bilanço kapsamına alınır. Örneğin telekomünikasyon ile ilgili olarak yapılan düzenlemelerle telefon pazarının rekabete açılması ve bu alandaki bir işletmenin bir anlamda garantili olan gelirini ortadan kaldırması, ilgili işletmenin değerinin düşmesine neden olmakta ve böylece bir negatif varlık doğmaktadır. Buna karşılık bir sigorta şirketinin özel emeklilik sigortası kapsamında faaliyette bulunma iznini alması, ilgili şirketin değerinin artmasını sağlar.

Önerilen ekonomik varlık tabanlı bilgi sistemi, bu varlıkların muhasebeleştirilmesinde geleneksel muhasebenin "iki yanlı" kayıt yöntemini kullanmaktadır. Yatırımlar grubu olarak ifade edilen birinci gruptaki varlıklar, tüm yatırım maliyetleri esas alınarak ilgili hesaba borç kaydedilmektedir. Elde edilecek yararlar için hesaplanan net bugünkü değer, diğer iki gruptaki varlıklar için temeli oluşturmaktadır. Ertelenmiş yararlarla ilişkin hesaplar, varlık hesapları-

nın borcu karşılığında alacak kaydedilmektedir. Varlıklarla ilgili yararlar elde edildikçe, ters muhasebe kayıtları yapılmaktadır. Muhasebedeki tahakkuk esasına aykırı olarak yapılan bu öneri, gerçekleşmemiş kazanç ya da kayıpların tanınması konusunda son yıllarda ortaya çıkan ve varlıkların değerini piyasa değerine getirme anlayışı çerçevesinde öne sürülen görüşlerin bir sonucudur³⁰. Bu ilkelere göre muhasebeleştirilen varlıklar ve borçların, belirli aralıklarla kontrol edilerek değerlerinin gözden geçirilmesi de öngörülmektedir.

Bu özellikleri nedeniyle, ekonomik varlık tabanlı sistemin geleneksel muhasebeyle ilişkilendirilmesi konusunda önemli sorunlar yaşanmamaktadır.

İşlemlerden çok hesaplamalara ve bu hesaplamaları yapacak yöneticilerin yeteneğine dayanan ekonomik varlık tabanlı sistem, geleneksel muhasebenin bir alternatifi, onun yerine düşünülen bir model değildir. Geleneksel muhasebeyi tamamlayıcı bir sistemdir. Sistemin en önemli yararı, kullanıcılara yeni bilgiler sunmasıdır. Bu çerçevede sistemin olası yararları şu şekilde belirtilebilir:

- Gerçek kârlılık hesaplamalarının yapılması: Buluşlarla ilgili tüm harcamaların (AR-GE giderleri, elde üretilmiş teknoloji ve marka gelişimi gibi) gider olarak yazılması, bilgi tabanlı işletmelerin en önemli varlıklarının bilanço da izlenmesi konusunda sorunlara yol açmaktadır ve kârlılık göstegelerini de çarpıtmaktadır. Maddi olmayan bu unsurların gider yazılması; maddi olmayan varlıkların büyük olduğu işletmelerde kârlılığın düşük, maddi olmayan varlıkların düşük olduğu işletmelerde raporlanan kârlılığın olduğundan büyük gösterilmesine yol açmaktadır³¹. Varlıklarla ilgili olarak önerilen ve

29 Yapısal sermaye, "structural capital" kavramı karşılığı olarak kullanılmıştır.

30 Necdet ŞENSOY, "Muhasebede Gerçekleşme Kavramı ve Yansımaları - Kapsamlı Kâr (Comprehensive Income)", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt:4, Sayı: 2, Haziran 2002, s. 12-14.

31 LEV, a.g.k., s. 18.

tam tahakkuku içeren yeni sistem, bu olumsuz sapmaları önlemektedir. Mevcut uygulamayla AR-GE giderlerinin hemen giderleştirilmesi ve dolayısıyla gelecekteki kârlılığın yapay olarak şişirilmesi de böylece önlenmektedir. Nitekim yapılan AR-GE giderlerinin ve elde edilen teknolojinin varlıklar olarak izlenmesi ve yararların elde edilmesiyle bunların amortismanına tabi tutulması bu sorunu gidermektedir.

- Yönetmelik planların değerlendirilmesi: Geleneksel muhasebe, özel planların ve projelerin değerlendirilmesi için gerekli bilgileri sağlamamaktadır. Örneğin işletmelerin yeniden yapılandırılmalarıyla ilgili olarak finansal raporlara yansıyan tek unsur, yeniden yapılanma maliyetleridir. Yeniden organize olmanın gelecekteki yararları, yeniden yapılanmanın içsel ve dışsal başarısı hesaplanmadan, diğer maliyet ve gelir unsurlarıyla birleştirilir. Benzer şekilde, mamul gelişimi ve internet şirketlerinin müşteri kazanma maliyetleri de değerlendirilebilir. Önerilen sistemle varlıklar, yeniden yapılanmaların ve müşteri kazanımlarının³² gelecekteki yararlarını yansıtacak şekilde oluşturulur. Bu varlıklar, yönetmelik planların başarısını gösteren göstergeleri oluşturmak üzere, yararlar gerçekleştiğinde (örneğin yeniden yapılanmadan elde edilen maliyet tasarrufları ortaya çıktıkça) itfa edilir. Örneğin yeniden yapılanma maliyetlerinin yavaş bir şekilde itfa edilmesi, yeniden yapılanma faaliyetleri ile ilgili sorunların varlığına işaret eder³³

- Yeni teknolojilerin kabul edilmesinin/benimsenmesinin kolaylaştırılması: İnternet üzerinden alım ve satım yapmak gibi yeni teknoloji ve buluşların benimsenmesinin maliyeti genellikle yüksektir. Teknolojiye uyum maliyetlerinin geleneksel muhasebe tarafından hemen

gider yazılması, bunların benimsenmesi açısından olumsuz bir etki yapmaktadır. Özellikle orta ve düşük kârlılık düzeyine sahip işletmelerde gelirlere rağmen teknolojinin kabulünde sorunlar yaşanmaktadır. Gerçekte bu işletmeler, yeni teknolojilere en fazla gereksinim duyan işletmelerdir. Önerilen sistem, teknoloji uyum maliyetlerini aktifleştirmekte, böylece yeniliklerin benimsenmesi önündeki engeller kısmen aşılmış olmaktadır.

- Anlamlı bilançoların hazırlanması: İşletme değerlerinin %60-80'ini³⁴ oluşturan bilgi sermayesini yansıtamayan günümüz bilançoları, kullanıcılar açısından yeteri kadar açıklayıcı değildir. Maddi olmayan varlıkların değerlerini de yansıtan yeni sistem, bilançonun bilgi sunma yeteneğini önemli ölçüde arttırmaktadır.

Özetle; yeni model önerisinin ikinci unsuru, finansal ölçüler üzerinde odaklanmaktadır. Bununla birlikte geleneksel muhasebeden iki noktada ayrılmaktadır:

- Bir varlık, gelecekte yarar sağlayacak herhangi bir yatırımdır

- İçsel ve dışsal olarak gerçekleştirilmiş olaylar, mülkiyet değişimini gerektiren bir işlem gerektirmeksizin, muhasebeleştirilir.

4.1.2.3. Matrisler

Yeni model önerisinin üçüncü unsuru olan matrisler, bilginin finansal niteliğinden ayrılmaktadır. Modelin en dışında yer alan bu unsur, işletmenin yenilik yapma yeteneği ve bunların sonuçlarıyla ilgili bilgi sağlamayı amaçlamaktadır. Yeteneklerden sonuçlara giden yol, yeni ekonomide başarının en temel belirleyicisidir. Bu nedenle de yeni muhasebenin odak nok-

32 Müşteri kazanımları (customer acquisition), son yıllarda önem kazanan "müşterilerin değeri (customers' value)" konusu ile doğrudan ilgilidir.

33 Benzer bir sistem önerisi için bak.: Russell J. LUNDHULM, "Reporting on the Past: A New Approach to Improving Accounting Today", **Accounting Horizons**, June 1999.

34 LEV, a.g.k., s. 20.

tasını oluşturmaktadır Geleneksel finansal bilgiler, yetenekler ile sonuçlar arasındaki bağlantıları net olarak ortaya koyamamaktadır Yöneticiler de dahil olmak üzere finansal rapor kullanıcıları, eldeki bilgilerin gerçek içeriğini saptamakta zorlanmaktadır. Örneğin yeni teknolojik bulgular, özel insan kaynakları uygulamaları veya internet faaliyetlerinden kaynaklanan işletmenin toplam gelirleri içinde bu uygulamaların etkileri kolaylıkla saptanamamaktadır

Önerilen yörünge bilgileri, dört temel yenilik yeteneği üzerinde odaklanmaktadır: Müşterilerin ve hizmetlerin gelişimi ve ticarileşmesi, insan kaynakları, müşteriler ve ağ oluşumu. Her durumda bilgi, yeteneklerden (kaynaklardan) sonuçlara giden yolu işaret eden bir değişim matrisinden elde edilmektedir. Yeni muhasebenin bu unsuru, iki yanlı kayıt sisteminin bir parçası değildir.

Önerilen bu muhasebe sistemi, çok kapsamlı, uygulama açısından maliyetli ve zor görünmektedir. Sistem kapsamlıdır çünkü geleneksel muhasebeyi işlemlere dayanmayan ve finansal olmayan alanlara doğru genişletmektedir. Ancak bu özellikleri; sistemin, hızla değişen küresel ekonomik çevre içinde yer alan karar vericilerin bilgi gereksinimlerini karşılamaya yardımcı olmaktadır Muhasebenin son yıllardaki eksiklerini kapatmak için yöneticiler açısından önem kazanan ekonomik katma değer ve dengeli ölçüm kartlarının temel bilgi unsurlarıyla (tüm maddi olmayan varlıkların kapitalize edilmesi ve finansal olmayan göstergelerde odaklanma gibi) etkileşim içinde olması özelliği de dikkate alındığında sistemin bu özelliği daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır Önerilen sistem, bu bilgi toplama yöntemlerine tutarlılık ve uyum getirmektedir. Mevcut muhasebe ile karşılan-

mayan önemli bilgi gereksinimi, bu sistemle karşılanmaktadır

Bu arada belirtilmelidir ki önerilen bu sistem, içe dönük raporlama için geliştirilmiştir. İşletme dışına açıklanacak bilgilerin, içsel bilgilerden daha genel ve toplu olması gereklidir Açıklanacak bilgilerin daha kesin bilgilere dayanmak zorunda olması nedeniyle, yeni bilgilerin açıklanmasına yönelik olarak bir deneme süresi için beklenmesi gereklidir.

4.1.3. Toplam Değer Yaratma Sistemi

Toplam değer yaratma sistemi (TVC)³⁵, geleneksel muhasebe anlayışında yaşanan sorunların giderilmesine yönelik olarak CICA tarafından önerilen bir sistemdir Sistem, işletmenin değer yaratan faaliyetlerini kapsayan yeni bir raporlama modeli oluşturmayı amaçlamaktadır Bilgiye dayalı yeni ekonomi koşullarında geleneksel muhasebenin işletmelerin yeni performans değerlendirme ölçütleri ile ilişkisini kurmak için geliştirilmiştir. Bu yöntemle yönetimin, yatırımcıların ve diğer menfaat gruplarının işletmenin performansını görme ve gelecekte değer yaratma gücünü belirleme olanağı sağlanması beklenmektedir Başka bir deyişle, işletmenin nereden geldiğini göstermek yerine, nereye gittiğini görebilmek için tasarlanmıştır Sistemin nitelikleri itibarıyla Ekonomik Katma Değer (EVA) ve Dengeli Ölçüm Kartları'ndan daha üstün olduğu da, sistemi hazırlayanlar tarafından ileri sürülmektedir Burada vurgulanması gereken noktalardan bir tanesi, değer yaratan (value-creating) faaliyetlerin, geleneksel muhasebedeki değer gerçekleştiren (value-realizing) faaliyetlerden ayrı bir nitelik taşımasıdır TVC'nin uygulanabilmesi için şu unsurlar gereklidir:

- Kapsamlı ve açıklanmış varsayımlara

35 Bu kavram, İngilizce'deki "Total Value Creation (TVC) System" in karşılığı olarak kullanılmıştır.

dayalı olarak hazırlanmış iskonto edilmiş nakit akımları modeli,

- Varsayımlardaki değişmelerin anında açıklanması,
- Okuyucuların varsayımları anlamalarını ve değiştirmelerini, bu değişmelerin nakit akımları üzerindeki etkilerini anlamalarını sağlayacak tam bir şeffaflığın sağlanması,
- Açıklanan varsayımların, iskonto edilmiş nakit akımlarının ve TVC uygulamalarının tutarlı olmasının güvence altına alınması,
- Açıklanan varsayımlara dayalı değerlendirme sonuçları,
- Çıktı sapmalarının açıklanması ve analizi.

TVC'nin, geleneksel muhasebenin yerine düşünülen bir sistem olmadığı da modeli geliştirenler tarafından vurgulanmaktadır. Nitekim üçüncü kişilerle yapılan işlemlerle ortaya çıkan değer gerçekleştirmelerine dayalı olarak hazırlanan finansal raporlar yararlı ve gereklidir. Bununla birlikte yeni ekonomide, değer yaratan işlemlerin önemli bir kısmı, üçüncü kişilerle işlemin yapılmasıyla ortaya çıkan değer gerçekleşmesinden önce ortaya çıkmaktadır. TVC'nin özelliği, yöneticilerin işletmenin işlem öncesi değer yaratma yeteneğini saptamalarına olanak sağlamasıdır. İşlemlere dayalı geleneksel finansal raporlama, bu özelliği taşımamaktadır. TVC ise, değer yaratma olayı ortaya çıktığında bunu ölçmeyi ve raporlamayı sağlamak üzere, geleneksel finansal raporlamaya paralel olarak tasarlanmıştır. Bu değer daha sonra gerçekleştiğinde, geleneksel finansal raporlama kapsamına girecektir ancak bu gerçekleşme, değer yaratılmasından çok daha sonra olabilmektedir.

Bu sistem, öncelikli olarak üst düzey yöneticiler için tasarlanmıştır. Bununla birlikte,

uzun bir deneme süreci sonucunda başarısının kanıtlanması durumunda işletme dışındaki menfaat gruplarına da değer yaratma performansı ile ilgili bilgi sunulması planlanmaktadır.

Belirtilen tüm olumlu yönlerine karşılık, bu şekilde yeni bir raporlama modelinin geliştirilmesi kavramsal açıdan ve uygulama açısından sorunlar taşımaktadır. Öncelikle modelin temelini oluşturan geleceğe dönük nakit akımlarının belirlenmesi amacıyla işletmelerde yeni bir yönetim bilgi sistemine gereksinim doğacaktır. Bu hem maliyetli hem de karmaşık bir süreçtir. Yeni bir sistemin kurulması ve sapma analizlerinin yapılabilmesi için yeni bilgi sisteminin mevcut bilgi sistemiyle entegre olmasının sağlanması işletmelere ek maliyetler getirmektedir. Geleceğe dönük nakit akımlarının belirlenmesi de önemli bir sorundur. Günümüz işletmelerinde de geleceğe dönük nakit akımlarının belirlenmesi mümkündür. Ancak yeni modelin uygulanmasındaki sorun, kullanılan iskonto oranlarının belirlenmesinde ve geleceğe dönük beklentilerin dikkate alınmasında objektif ve genel kabul görmüş ölçütlerin bulunmasındaki ve muhasebeleştirilecek varlıkların hangi süreler içinde işletmeye nakit akışı sağlayacağını saptanmasındaki güçlüklerdir. Anlamlı ve akılcı beklentilerin belirlenmesinde bugünden daha başarılı olunacağını garanti etmek mümkün olmadığından, bu ve benzer model önerilerinin yeni muhasebe arayışında sonuca ulaşmaları pek mümkün değildir.

4.2. Değişimi İfade Eden Yeni Ölçütlerin Kullanımı

Yeni ekonomide işletmelerin değerlerinin belirlenmesinde etkin olan unsurlar, genellikle finansal nitelik taşımamaktadırlar ve finansal tablolarda yer almazlar. Bununla birlikte, yatırımcıların ve kredi kuruluşlarının işletmeler hakkında değerlendirmeler yapabilecekleri ve onları birbirleriyle karşılaştırabilecekleri ölçütlerin geliştirilmesi gerekir.

Bu amaçla kullanılan modellerden birisi dengeli ölçüm kartlarıdır. Bu kartlar, 1990'lı yılların başlarında, entelektüel sermaye ve yönetim için yapılan raporlamalarda kullanılmak üzere geliştirilmiştir.³⁶ İşletmelerde performansın değerlendirilmesinde finansal nitelikteki ölçütlerin yanında, finansal nitelik taşımayan ölçütlerin de kullanılması ilkesine dayanır. Amaç; sadece geçmişe dönük değerlendirmeler yapmak değil, geleceğe dönük tahminler de yapmaktır. Finansal ölçütleri yönetim ve ticari performansın önemli bir özet bilgisi olarak esas alan yöntem; mevcut müşteriler, işletme içi yöntemler, çalışanlar ve işletme performansını uzun dönemli finansal başarıyla ilişkilendiren daha genel ve entegre ölçütlere de önem vermektedir.³⁷ Dışsal raporlama amacıyla kullanılmamakla birlikte son yıllarda bu modelin yatırımcılar ve işletme ile ilgili diğer kesimler tarafından da kullanılma olasılıkları tartışılmaktadır. Bu amaçla işletmelerin dört temel alanda (finansal bakış açısı, müşteri bakış açısı, işletme içi bakış açısı, yenilik ve öğrenme bakış açısı) 23-25 ölçü belirlemeleri önerilmektedir.³⁸ Buna göre;

- "Ortaklara nasıl bakıyoruz?" sorusuna cevap veren beş finansal ölçü,

- "Müşteriler bizi nasıl görüyor?" sorusuna cevap veren beş müşteri ölçüsü,

- "Ne konuda üstün olmalıyız?" sorusuna cevap veren sekiz – on içsel süreç ölçüsü,

- "Değerimizi arttırabilir veya yeni değer

oluşturabilir miyiz?" sorusuna cevap veren beş öğrenme ve büyüme ölçüsü kullanılarak dışsal raporlamaya katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Dengeli ölçüm kartıyla ilgili olarak yapılabilecek en önemli eleştiri, belirlenen finansal olmayan ölçülerin önemli bir kısmının işletmelere özgü olmasıdır. Başka bir deyişle, bir sektördeki işletmeler için belirlenen ölçüler başka bir sektördeki işletmeler için genellikle anlamlı olmamaktadır.³⁹ Nitekim müşteri tatmini, içsel işletme performansı, yenilik ve gelişme alanlarındaki ölçüler işletmenin olaylara ilişkin görüşü ve kilit başarı etkenlerine bakış açısı değerlendirilerek belirlenir. Ancak bu bakış açısı her zaman doğru değildir. Dolayısıyla çok iyi hazırlanmış bir dengeli ölçüm kartı, her zaman doğru sonuca ulaştırmaz. Dengeli ölçüm kartı, sadece, bir işletmenin stratejisini özel ölçülebilir amaçlara dönüştürür. Operasyonel performansın finansal performansa dönüştürülmesinde bu kartla hesaplanan bir başarısızlık, işletme yöneticilerini stratejilerini ve planlarını yeniden belirlemeleri yönünde harekete geçirmeye zorlar.

Finansal olmayan ölçütlerin anlaşılmasında önemli katkılardan birini de bir İsveç sigorta şirketi olan Skandia yapmıştır. Şirket, entelektüel sermayeyi oluşturan unsurların belirlenmesi ile ilgili önemli çalışmalar yapmış⁴⁰ ve işletmelerin pazar değerlerinin belirlenmesi ile ilgili olarak aşağıdaki şemayı geliştirmiştir:

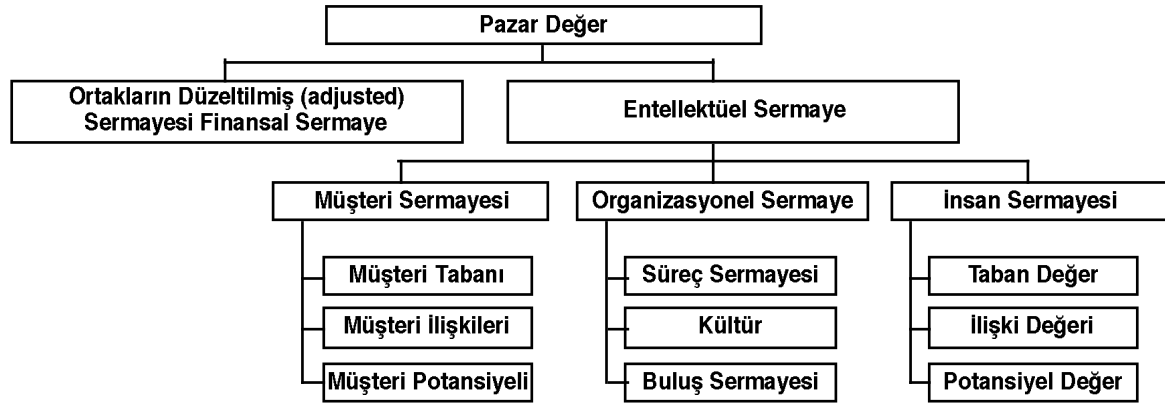
36 Ayrıntılı bilgi için bak.: Robert S. KAPLAN and David P. NORTON, "The Balanced Scorecard: Measures That Drive Performance", **Harvard Business Review**, January-February 1992, s. 71-79.

37 ERGUN, a.g.k., s. 9.

38 Ayrıntılı bilgi için bak.: David P. NORTON, "Beware: The Unbalanced Scorecard", **Balanced Scorecard Report**, January-February 2000, s. 3-4.

39 UPTON, a.g.k., s. 32.

40 Ayrıntılı bilgi için bak.: Leif EDVINSSON and Michael S. MALONE, **Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower**, New York, Harper Business, 1997.

Geleneksel ekonomik modellerde sadece finansal sermaye izlenir. Bununla birlikte yeni ekonomide işletmelerin pazar değerlerinin önemli bir kısmı, entelektüel sermayeden kaynaklanır. Entelektüel sermayenin iki temel unsuru, insan sermayesi ve yapısal sermayedir. Yapısal sermaye ise, müşteri sermayesinden ve organizasyonel sermayeden oluşur ki bu aynı zamanda, çalışanlar ayrıldıktan sonra işletmede kalanlar (bilgi sistemleri, veri tabanları vb.) olarak da ifade edilir.

Şirket içinde yer alan bölümler, bu beş kategori için 18-20 performans değerlendirme ölçütü belirlemekte ve bu ölçütlere göre değerlendirmeler yapılmaktadır

Belirlenen ölçütlerin farklı iş kolları için farklılık göstermesi ve dolayısıyla karşılaştırmanın anlamlı sonuçlar vermemesi, belirlenen ölçütlerin yıllar itibarıyla aynı yararı sağlamaması ve dolayısıyla bir yıl kullanılan değerlendirme ölçütünün bir sonraki yıl kullanılmayabilmesi, bazı ölçütlerin neyi ifade ettiği anlaşılabilirken bir kısmının nasıl hesaplanabileceğinin belirlenmemesi gibi olumsuzluklar bu modele yöneltilebilir eleştiriler arasındadır.⁴¹

4.3. Maddi Olmayan Varlıkların Muhasebeleştirilme İlkelerine Yönelik Çalışmalar

Yeni bir muhasebe sisteminin önerilmesi ve finansal olmayan ölçütlerin kullanılması dışında yapılan çalışmalarda genellikle maddi olmayan varlıkların muhasebeleştirilmesine yönelik ilkelerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu konuda, uluslararası kuruluşlar ve çeşitli ülkelerde muhasebe ile ilgili kişi ve çevreler tarafından yapılmış ve muhasebe yazınına girmiş onlarca çalışma bulunmaktadır. Özellikle entelektüel sermaye kavramı çevresinde yoğunlaşan bu çalışmalarda, işletmelerin pazar değerleri ile defter değerleri arasındaki farklılığın nedenleri ortaya konulmaktadır. Muhasebenin temel kavramları ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri gereğince finansal tablolara yansımayan bu sermayenin hesaplanması ve alınacak kararlarda dikkate alınması gereği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte entelektüel sermayenin muhasebeleştirilmesine yönelik ilkelerin belirlenmesi de önem kazanmaktadır.

Maddi olmayan varlıkların muhasebeleştirilmesinde, ulusal muhasebe standartları ve

41 Finansal olmayan ölçütlerin belirlenmesi ve örnek uygulamalar için bak.: Karl-Erik SVEIBY, "The Intangible Assets Monitor", 1999, <http://www.sveiby.com.au/IntangAss/CompanyMonitor.html> ve <http://www.sveiby.com.au/IntangAss/CelemiMonitor99.htm>

Uluslararası Muhasebe Standardı (IAS)-38 tarafından kabul edilen ilkeler geçerlidir. Örneğin Türkiye Muhasebe Standardı (TMS)-8: Maddi, Maddi Olmayan Duran Varlıklar İle Özel Tükenemeye Tabi Varlıklar standardına göre bu varlıklar; gelecekteki ekonomik yararlardan işletmenin yararlanması sözkonusu olduğu durumlarda ve varlığın işletmeye maliyeti güvenilir bir biçimde ölçüldüğü durumlarda aktifleştirilir. Varlıklara ilişkin her türlü gelirlerin ve risklerin işletmenin kontrolü altında olması dolayısıyla gelecekte ekonomik yararların sağlanacağına ilişkin güvenilir tahminler yapılabildiği durumlarda bu varlıklar aktifleştirilir.⁴²

Varlıkların aktifleştirilmelerinde ikinci ölçüt maliyetin güvenilir bir biçimde hesaplanabilmesidir. Genellikle bu maliyet; satın alma maliyeti, inşa maliyeti veya üretim maliyeti niteliğindedir. IAS-38'in 42. maddesinde de belirtilen bu ölçüte göre; işletme dışından alınan maddi olmayan varlıklar finansal tablolarda gösterilir, işletmenin kendi kaynaklarıyla oluşturulan maddi olmayan varlıklar ise aktifleştirilmez ve gider olarak muhasebeleştirilir. Bu sorunla ilgili olarak yapılan çalışmalarla ulaşılmak istenen amaç, çok daha fazla sayıdaki maddi olmayan varlığın bilanço kapsamına alınmasını sağlamaktır. IASB ile FASB ve CICA başta olmak üzere pek çok ulusal muhasebe standartlarını belirleme kuruluşu tarafından yapılan çalışmalarda ortak bir sonuca ulaşılamamıştır. Bu varlıkların işletmelere gelecekte sağlayacakları yararlar esas alınarak değerlerinin belirlenmesi ve bunların ekonomik ömürleri boyunca amortisman tabi tutulması temel ilkedir. Ancak bu

değerlerin belirlenmesinde net değerlendirme ölçütlerinin ve objektif değerlendirme ilkelerinin belirlenmesindeki güçlükler nedeniyle muhasebe standartlarına ve dolayısıyla finansal raporlamaya yönelik bir gelişme yaşanmamıştır.

Maddi olmayan varlıkların muhasebeleştirilmesine yönelik değişiklik gündemde olmakla birlikte; IASB, FASB, ICAEW ve CICA, finansal varlıkların (nakit ve ortaklık payını ifa eden hisse senetleri dışındakiler) ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerle (fair value) muhasebeleştirilmesi gerektiği konusunda görüş birliğine varmışlardır.⁴³ Bu amaçla yapılan çalışmalar sonucunda taslak metinler de oluşturulmuştur. Bu makalenin hazırlandığı tarihte taslak metinlerle ilgili görüş toplanmasına devam edilmektedir. Bu varlık ve yükümlülükler için maliyet değerinin yerine, iki istekli taraf arasında alınıp satılmaları durumunda oluşan gerçeğe uygun değer kullanılması, finansal tabloların daha gerçekçi olmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle ticareti yapılmak üzere alınan finansal varlıkların değerlendirilmesinde gerçeğe uygun değer kullanılması yararlı görülmektedir. Bununla birlikte, böyle bir düzenlemenin beklenen yararı sağlamadığını gösteren araştırmalar bulunduğunu da belirtmek gerekir.⁴⁴ Satılmak amacı taşımayan varlıkların veya vade sonunda ödenecek borçların maliyet esasına göre değerlendirilmesinin daha yararlı olacağı görüşü de genel kabul görmektedir. Finansal olmayan varlık ve yükümlülüklerin de maliyet esasıyla muhasebeleştirilmeye devam edilmesi öngörülmektedir.

42 TMS-38, **Türkiye Muhasebe Standartları 2000**, TÜRMOB Yayın No: 95, Ankara, 2000, s. 148.

43 Diana W. WILLIS, "Financial Assets and Liabilities – Fair Value or Historical Cost?", **FASB Working Paper**, January 2002, s. 1.

44 Thomas J. CARROLL, Thomas J. LINSMEIER, Kathy R. PETRONI, "The Reliability of Fair Value vs. Historical Cost Information: Evidence from Closed-End Mutual Funds", **Working Paper**, January 2002, s. 17.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yapılan çalışmalar finansal raporlamanın geliştirilmesi ile ilgili olarak temel üç konuda yoğunlaşmaktadır: Yeni raporlama sistemlerinin ve modellerinin geliştirilmesi, finansal olmayan ölçütlerin belirlenmesi ve maddi olmayan varlıklar üzerinde yoğunlaşılması.

Yeni raporlama sistemlerinin geliştirilmesi ile ilgili görüşler; sistemlerin özellikle maliyetleri ve karmaşıklıkları ile ilgili sorunlar bulunması nedeniyle, genel amaçlı işletme raporlaması ve finansal raporlama açısından beklenen yararı sağlamaktan uzaktır. Bu modellerle kullanıcılar işletmelerin planlarını ve beklentilerini değerlendirmekte ancak mevcut teknikler ve finansal olmayan çok sayıdaki ölçütün kullanılması, yüksek maliyetli çözümleri beraberinde getirmektedir.

Finansal olmayan bilgilerin ve bunlara ilişkin olarak dönemden döneme izlenen ve değiştirilebilen ölçütlerin ilgililere sunulması, bu bilgilerin yararını arttırmaktadır. Bununla birlikte, yeni ekonomi ve entelektüel sermaye ile ilgili olarak kullanılan ölçütlerde genellikle geleneksel ölçütlere yer verildiği; müşteriler, buluşlar veya işgücü ile ilgili yeni ve farklı ölçütlerin az sayıda olduğu ve bunların da genellikle anlaşamadığı yönünde görüşler vardır. Bu ölçütlerin genellikle işkollarına özgü olduğu ve genel bir özellik taşımadıkları da belirtilmektedir.

Maddi olmayan varlıkların muhasebeleştirilmesiyle ilgili olarak ise ulusal ve uluslararası muhasebe standartlarının ilkeleri belirlidir. Hangi maddi olmayan varlıkların varlıklar arasında izleneceği, hangilerinin izlenmeyeceği bu ilkelere göre belirlenir. Bu varlıkların bilanço kapsamına alınabilmesi için yeni tahakkuk ilkelerinin belirlenmesi yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Bununla birlikte, maliyet esasına dayalı muhasebeleştirme ilkesine göre üretilen bilgilerin hâlâ yararlı olduğu ve maddi olmayan

varlıkların da bu ilkeye göre izlenmesi gerektiği görüşü genellikle kabul görmektedir.

İşletme ile ilgili tüm çevrelerin işletme hakkında bilgi sahibi olma gereksinimlerini vardır. Bu nedenle işletmenin özel bilgiler (üretim tekniği, özel formüller vb.) dışındaki bilgilerinin kamuyu aydınlatma ilkesi çerçevesinde açıklanması gerekir. Bununla birlikte özellikle finansal olmayan bilgilerin ve ölçütlerin belirlenmesi ve yayınlanması büyük güçlükler taşır. Bu bilgilerin toplanması, derlenmesi ve finansal tablolar aracılığıyla yayınlanmasının maliyeti de büyük tutarlara ulaşmaktadır. Bu sorunlar dikkate alınarak AICPA tarafından yapılan bir çalışmada, finansal raporlama yapılırken maliyetleri kontrol altında tutabilmek için şu temel kısıtlıkların dikkate alınması önerilmektedir:

- İşletme ile ilgili raporlamalarda; yönetimin ilgi ve uzmanlık alanı dışındaki alanlardaki bilgilere yer verilmemelidir. Başka bir deyişle, işletme ile ilgili raporlamalarda sadece işletmeye özgü bilgiler bulunmalıdır.

- Yönetim, işletmenin rekabetçi konumunu zarara uğratacak bilgileri raporlamak zorunda değildir.

- Yönetim, tahmini finansal tabloları yayınlamak zorunda değildir. Bunun yerine, finansal tablo kullanıcılarının işletmenin gelecekteki finansal durumu hakkında tahminler yapabilmek için gereksinim duyduğu bilgileri sağlamalıdır.

- Yönetim, sadece sahip olduğu bilgilere göre raporlama yapmalıdır. İşletmeyi yönetmek için sahip olmadığı veya gereksinim duymadığı bilgileri toplamak yükümlülüğü altında olmamalıdır.

- İşletme ile ilgili raporlamada belli unsurlar, sadece kullanıcıların ve yöneticilerin raporlanması konusunda görüş birliğine varmaları durumunda raporlanmalıdır. Başka bir deyişle

"esnek raporlama" kavramına uygun raporlama yapılmalıdır

Muhasebenin temel kavramları, muhasebenin bir değerlendirme aracı olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Maliyet esas kavramı, işletmelerin para ve alacaklar dışındaki varlıklarının ve giderlerinin elde etme maliyetleriyle muhasebeleştirilmesini öngörmektedir. Maliyet esas kavramı, süreklilik kavramı ile de yakından ilişkilidir. Süreklilik kavramının varlığı, işletme varlıklarının raporlanmasında pazar değerinin önemini ortadan kaldırmaktadır⁴⁵ Maliyet esas, varlıkların muhasebeleştirilmesinde pazar değerinin kullanılmasıyla ortaya çıkabilecek karışıklıkları önlemekte ve işletme yöneticileri, zamanlarını değerlendirme işlemine ayırmaktan kurtulmaktadır. Böylece işletme yöneticilerinin temel görevi olan geleceğe dönük kararlar alma süreci daha etkin çalışmaktadır. Çeşitli kademelerdeki yöneticilerin sürekli olarak değerlendirme çalışmalarına yönelmeleri, muhasebenin mevcut uygulamalarla karşılaştığı sorunların giderilmesi bir yana, sorunların daha da artmasına neden olur.

Yeni ekonominin ortaya çıkmasıyla birlikte muhasebe açısından ortaya çıkan ve yukarıda belirtilen temel sorunların aşılmasında çözüm, muhasebenin temel kavramlarında veya genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinde değişiklikler yapılması değildir. Bize göre çözüm, işletmelerin yayınladıkları finansal tablolara ek olarak, kamuoyuna yapacakları gönüllü açıklamalarla ilgililere gerekli bilgilerin sunulmasıdır. Mevcut muhasebe uygulamalarında finansal tabloların dipnotlarıyla açıklanan finansal olmayan bilgilerin kapsamı genişletilerek sorunlar önemli ölçüde aşılabilecektir. Örneğin finansal ve finansal olmayan bilgiler, bu bilgiler hakkın-

da yöneticilerin değerlendirmeleri, geleceğe yönelik beklentiler ve varsayımlar, yöneticiler, çalışanlar ve ortaklar hakkında bilgiler, işletmenin finansal tablolara yansımayan maddi olmayan varlık yatırımları vb. konular gönüllü olarak kamuoyuna açıklanabilir⁴⁶ İşletmeler; temel kavramlara ve genel kabul görmüş ilkelere göre tabloları kullanarak ek açıklamalar yapabilecekleri gibi, tamamen muhasebe dışı bilgileri yine muhasebe dışı araçlarla ilgililere sunabilmelidir. Para ve sermaye piyasalarının önemini kavrayan işletmelerin işletme ile ilgili çevrelere doğru bilgi sunulmasının getireceği yararları saptamış olmaları, bu tür açıklamaların yapılmasını kolaylaştıracaktır.

Bununla birlikte, gönüllü olarak açıklanacak bilgilerin, ilgili çevreleri yanlış yönlere yönlendirme amacıyla kullanılması da engellenmelidir. İşletmelerin açıkladıkları yanıltıcı bilgiler; yatırımcıların, kredi kuruluşlarının, sermaye piyasası kuruluşlarının vb. çevrelerin işletme hakkında yanlış bilgi sahibi olmalarına neden olur. Bu nedenle; işletmenin pazar değerinin belirlenmesi, geleceğe dönük olarak yapılan tahminler (nakit akışları, varlıkların ekonomik ömürleri, işletme içinde üretilen maddi olmayan varlıklar vb.) ve muhasebe kayıtlarına yansıtılamayan bunlara benzer bilgilerin gerçeği yansıtmadığının saptanması ve bu saptamaların ilgili yasal kuruluşlar tarafından kamuoyuna açıklanması gerekir⁴⁷ Örneğin işletme içinde geliştirilen bir yöntemin veya yapılan AR-GE çalışmalarının, gelecekte sağlayacakları yararlar esas alınarak resmi olmayan bilançolara yansıtılması ve bunun açıklanması durumunda; belli dönemler itibarıyla; beklenen yararların sağlanıp sağlanmadığı, yapılan öngörülerin, hesaplamaların ve açıklamaların gerçekleşip gerçekleşmedi-

45 YALKIN, a.g.k., s. 29.

46 Orhan ÇELİK, "Sermaye Piyasalarında Gönüllü Kamuya Açıklama", **Muhasebe ve Denetime BAKIŞ**, Yıl: 2, Sayı: 6, Şubat 2002, s. 79.

47 Russell J. LUNDHOLM, "Historical Accounting and the Endogenous Credibility of Current Disclosures", **Working Paper**, University of Michigan, December 2001.

ği incelenerek gerekli kontrol sağlanmalıdır. Yanlış yönlendirmeye yol açan bilgilerin sunulması durumunda ilgili işletmelerin kamuoyuna açıklanması veya cezalandırılması, işletmeleri doğru bilgi sunmaya yönlendirecektir. Başka bir kontrol aracı olarak önerilen yöntem ise; işletmelerin kamuoyuna açıklayacakları bilgilerin, daha önceki dönemlerde yapılan öngörüler ve bunların gerçekleşmiş tutarlarını içerecek şekilde yayınlanmasıdır Böylece işletmelerin, gönüllü olarak açıkladıkları bilgilerde iyiniyetli ve tarafsız davranmaları, sosyal sorumluluk ve tam açıklama kavramlarına uygun hareket etmeleri sağlanmış olacaktır.

Finansal tabloların dipnotlarında yapılan

açıklamaların, finansal tablolarda izlenmenin bir alternatifi olmadığı unutulmamalıdır Bu açıklamalar; finansal tabloların ayrılmaz bir parçasıdır bu tablolarda izlenen varlıklar ve yükümlülüklerle ilgili ek bilgilerdir, finansal tablolarda yer alan kalemlerdeki değişimleri ve gelişmeleri açıklamak için kullanılmaları da mümkündür Bu özellikleri nedeniyle de finansal tabloların anlaşılması ve değerlendirilmesi konusunda ilgililere yardımcı olurlar O halde; yeni ekonominin finansal muhasebe ile ilgili olarak ortaya çıkardığı sorunlar; mevcut muhasebe ilkeleri ve uygulamaları ile giderilebilir. İşletmelerin değerlerinin saptanması işlemi ise, günümüz muhasebe anlayışının bir fonksiyonu değildir.

KAYNAKÇA

- BARLAS, Stephen, "New Accounting Model Demanded", **Strategic Finance**, Vol.: 82, Issue: 3, September 2000, p. 23-24.
- CARROLL, Thomas J., Thomas J. Linsmeier, Kathy R. Petroni, "The Reliability of Fair Value vs. Historical Cost Information: Evidence from Closed-End Mutual Funds", **Working Paper**, January 2002.
- CHENEY, Glenn, "The Untouchables", **Australian CPA**, Vol.: 71, Issue:9, October 2001, p. 70-72.
- CORE, John E., Wayne R. Guay, Andrew Van Buskirk, "Market Valuations in the New Economy: An Investigation of What Has Changed", **Journal of Accounting and Economics**, No: 34, 2003, p. 43-67.
- CPRI - The Canadian Performance Reporting Initiative, **Performance Measures in the New Economy**, 2002, <http://cpri.matrixlinks.ca/Archive/PMNE>
- ÇELİK, Orhan, "Sermaye Piyasalarında Gönüllü Kamuya Açıklama", **Muhasebe ve Denetime BAKIŞ**, Yıl: 2, Sayı: 6, Şubat 2002, s. 75-87.
- ÇELİK, Orhan, "İşletmelerde Bir Performans Ölçütü Olarak Ekonomik Katma Değer (EKD) ve Türk Telekom A.Ş.'de Uygulanması", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, Mart 2002, s. 21-55.
- ERDOĞAN, Melih, "Teknolojik Gelişmelerin Muhasebe ve Muhasebe Eğitimine Etkileri", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 4, Aralık 2000, s. 113-118.
- ERGUN, Ülkü, "Yönetmelik Performansın Geliştirilmesinde Yeni Yaklaşımlar: Mükemmellik Modeli ve Balanced Scorecard", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, Mart 2002, s. 1-19.
- FEE - The European Federation of Accountants, "The Role of Accounting and Auditing in Europe", **FEE Position Paper**, May 2002.
- GRIMM, Dennis, "Reporting Value in the New Economy", **CMA Management**, Vol.: 75, Issue: 5, July/August 2001, p. 10-11.
- GÜRDAL, Kadir, "Muhasebe Dünyasından Haberler", **Muhasebe ve Denetime BAKIŞ**, Yıl: 3, Sayı: 8, Ocak 2003, s. 141-146.
- GÜRDAL, Kadir, "Muhasebe Dünyasından Haberler", **Muhasebe ve Denetime BAKIŞ**, Yıl: 4, Sayı: 11, Ocak 2004, s. 123-132.
- HEFFES, Ellen M., "New Economy Business and Accounting", **Financial Executive**, Vol.: 17, Issue: 4, June 2001, p. 62-63.
- IFAC Financial and Management Accounting Committee, **The Measurement and Management of Intellectual Capital**, 1998.
- KAPLAN, Robert S. and David P. Norton, "The Balanced Scorecard: Measures That Drive Performance", **Harvard Business Review**, January-February 1992, s. 71-79.
- LEV, Baruch and Paul Zarowin, "The Boundaries of Financial Reporting and How to Extend Them", **Journal of Accounting Research**, Autumn 1999.
- LEV, Baruch, "New Accounting for the New Economy", **Working Paper**, Stern School of Business, New York University, May 2000.
- LUNDHOLM, Russell J., "Historical Accounting and the Endogenous Credibility of Current Disclosures", **Working Paper**, University of Michigan, December 2001.

LUNDHULM, Russell J., "Reporting on the Past: A New Approach to Improving Accounting Today", **Accounting Horizons**, June 1999.

MIRZA, Abbas Ali, Corporate Governance Financial Disclosures, **19th Session of ISAR**, UNCTAD, Geneva, 25-27 September 2002, s. 1-12.

NORTON, David P., "Beware: The Unbalanced Scorecard", **Balanced Scorecard Report**, January-February 2000, s. 3-4.

RUTLEDGE, John, "You're a Fool If You Buy into This", **Forbes ASAP**, April 1997.

SVEIBY, Karl-Erik, "Measuring Intangibles and Intellectual Capital – An Emerging First Standard", **Internet Version**, August 1998, <http://www.sveiby.com.au>

SVEIBY, Karl-Erik, "The Intangible Assets Monitor", 1999, <http://www.sveiby.com.au/IntangAss>

ŞENSOY, Necdet, "Muhasebede Gerçekleşme Kavramı ve Yansımaları - Kapsamlı Kâr (Comprehensive Income)", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, Haziran 2002, s. 9-23.

THE MALAYSIAN BUSINESS, "The New Economy – More Than Just Dotcoms", **The Malaysian Business**, 16/05/2001, <http://web9.epnet.com>

THE TRADE AND INDUSTRY DEVELOPMENT COUNCIL, **Intellectual Capital Accounts – Reporting and Managing Intellectual Capital**, The Danish Agency For Development Of Trade And Industry, Copenhagen, September 1997.

TMUDESK, **Türkiye Muhasebe Standartları 2000**, TÜRMOB Yayın No: 95, Ankara, 2000.

UPTON, Wayne S., "Business and Financial Reporting, Challenges from the New Economy", **FASB Special Report**, April 2001.

USLU, Selçuk, "Muhasebe Tekniğinde Gelişmeler", **XVII. Türkiye Muhasebe Kongresi Bildiri Kitabı**, TÜRMOB Yayınları-199, Ankara, 2003.

WILLIS, Diana W., "Financial Assets and Liabilities – Fair Value or Historical Cost?", **FASB Working Paper**, January 2002.

YALKIN, Yüksel Koç, **Genel Muhasebe**, Turhan Kitabevi, 12. Bası, Ankara, 2001.